

Тема 1. Взаємозамінність гладких спряжень

ЛЕКЦІЯ 1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ПО ДОПУСКАМ ТА ПОСАДКАМ

- 1 Основні поняття по допускам.
- 2 Типи посадок.
- 3 Посадки в системі отвору та системі валу.
- 4 Допуск посадки.

1 Основні поняття по допускам

T-IT – допуск розміру, мм

TD – допуск отвору, мм

Td – допуск валу, мм

IT – стандартний допуск, мм

Допуском називається різниця між найбільшим та найменшим граничними розмірами або алгебраїчна різниця між верхнім та нижнім граничним відхиленням.

$$TD = D_{\max} - D_{\min} = ES - EI, \text{мм}$$

$$Td = d_{\max} - d_{\min} = es - ei, \text{мм}$$

$$IT = a_i, \text{мм}$$

де a – число одиниць допуску, призначається по таблиці в залежності від квалітету;

i – числове значення одиниці допуску, мм.

1.2. Граничні розміри.

Найбільший граничний розмір отвору (валу) дорівнює алгебраїчній сумі номінального розміру та верхнього граничного відхилення.

$$D_{\max}(d_{\max}) = D(d) + ES(es), \text{мм}$$

Найменший граничний розмір отвору (валу) дорівнює алгебраїчній сумі номінального розміру та нижнього граничного відхилення.

$$D_{\min}(d_{\min}) = D(d) + EI(ei), \text{мм}$$

1.3. Граничні відхилення.

Верхнє граничне відхилення отвору (валу)

$$ES(es) = D_{\max}(d_{\max}) - D(d), \text{мм}$$

Нижнє граничне відхилення отвору (валу)

$$EI(ei) = D_{\min}(d_{\min}) - D(d), \text{мм}$$

1.4. $D(d)$ – номінальний розмір отвору (валу) визначається, виходячи з функціонального призначення деталі та служить відліком граничних відхилень. **Номінальний розмір** проставляються на кресленні.

1.5. $Dr(dr)$ – реальний або дійсний розмір, отриманий вимірюванням з відповідною похибкою.

Умова придатності деталі.

Деталь вважається придатною, якщо її дійсний розмір знаходиться в межах між найбільшим та найменшим граничним розмірами або відповідає їм

$$D_{\max} \geq Dr \geq D_{\min}$$

$$d_{\max} \geq dr \geq d_{\min}$$

1.6. Схема розташування полів допуску отвору та валу.

Поле допуску – це поле обмежене найбільшим та найменшим граничними розмірами або верхнім та нижнім граничним відхиленням.

Нульова лінія – точка відліку граничних відхилень, положення якої співпадає з номінальним розміром.

1.7. “Отвір” – це поверхня, що охоплює.

1.8. “Вал” – це поверхня, що охоплюється.

2 Посадка – характер з’єднання двох деталей

Посадки бувають:

- з зазором;
- з натягом;
- перехідні.

2.1. Посадка з зазором(S).

Утворюється, коли розмір отвору більше розміру валу.

$$S \rightarrow D > d$$

Характеризується граничними зазорами

$$S_{\max} = D_{\max} - d_{\min} = ES - ei, \text{ мм}$$

$$S_{\min} = D_{\min} - d_{\max} = EI - es, \text{ мм}$$

де $S_{\max}$ – найбільший граничний зазор

$S_{\min}$ – найменший граничний зазор

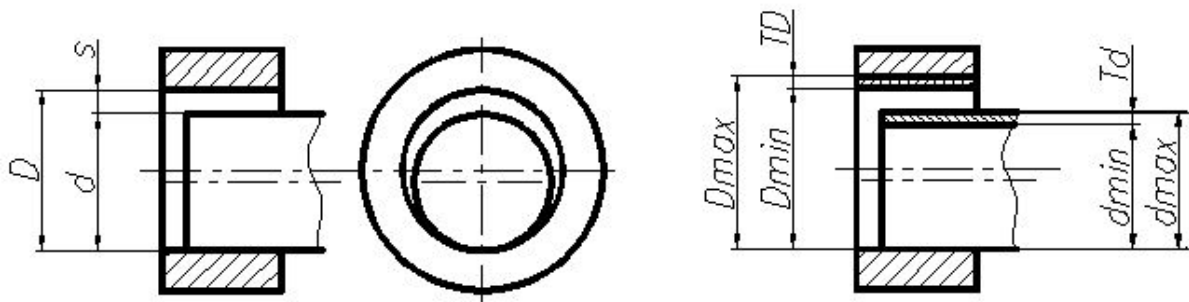

Рисунок 1.1. З'єднання з зазором

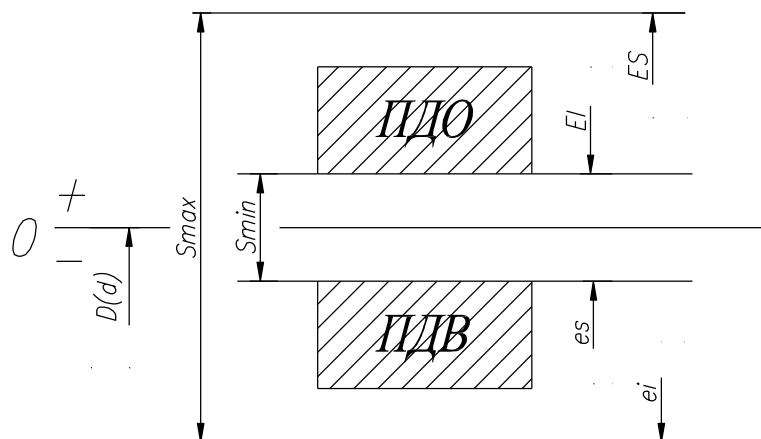

Рисунок 1.2. Схема розташування полів допусків з'єднання з зазором

2.2 Посадки з натягом утворюються, якщо розмір вала більший розміру отвора.

$$N \rightarrow d > D$$

Характеризується граничними натягами.

$N_{\max}$ – найбільший граничний натяг, мм

$N_{\min}$ – найменший граничний натяг, мм

$$N_{\max} = d_{\max} - D_{\min} = es - EI$$

$$N_{\min} = d_{\min} - D_{\max} = ei - ES$$

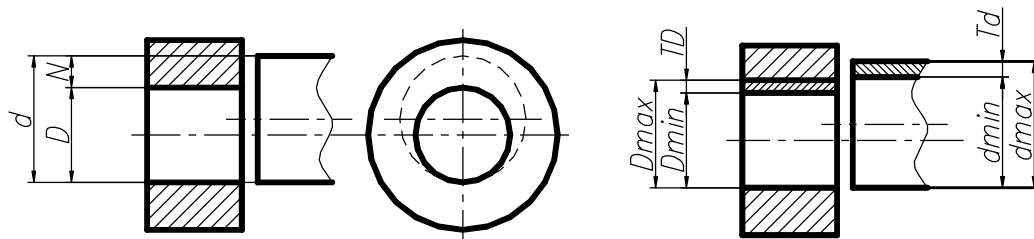

Рисунок 1.3. З'єднання з натягом

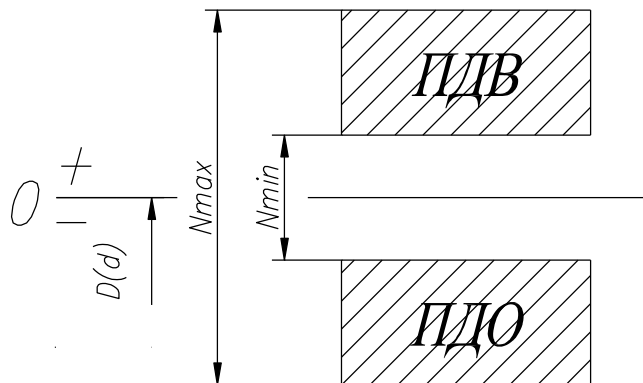

Рисунок 1.4. Схема розташування полів допусків з'єднання з натягом

2.3 Перехідна посадка.

Характеризується **найбільшим зазором та найбільшим натягом.**

При перехідних посадках поля допусків отвору та вала **перетинаються повністю або частково.**

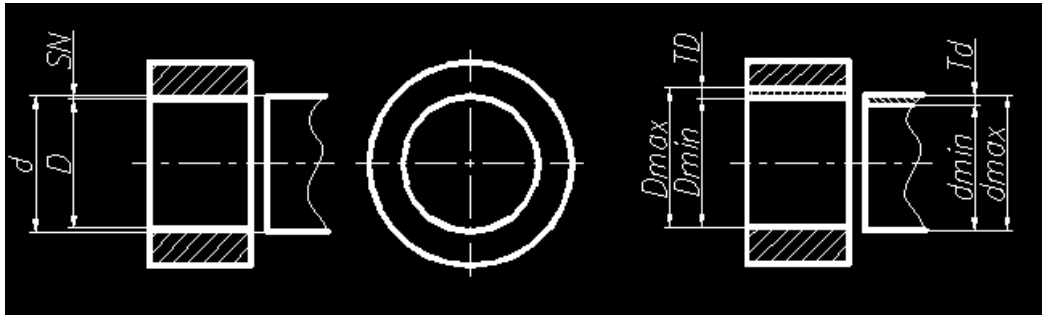

Рисунок 1.5. З'єднання перехідне

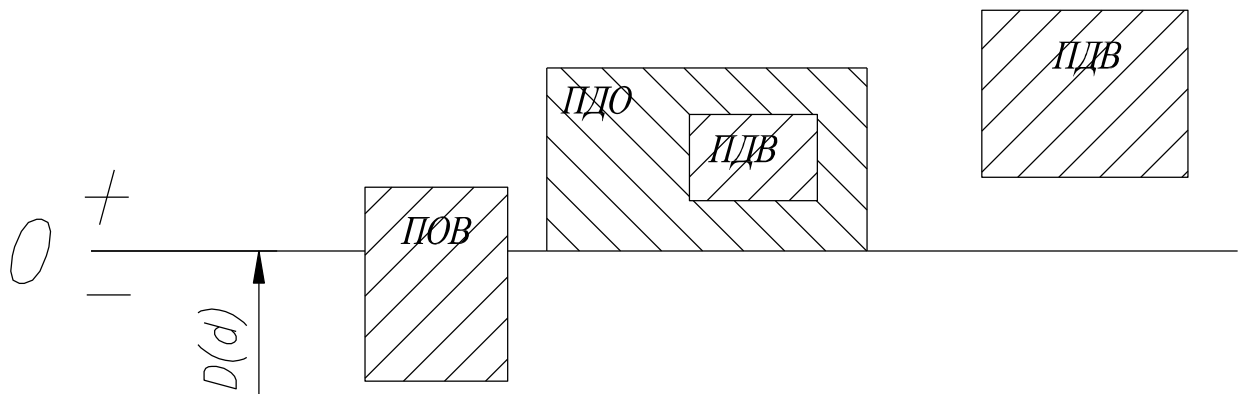

Рисунок 1. 6. Схема розташування полів допусків перехідного з'єднання

3 Посадки в системі отвору та системі валу

3.1. Посадки в системі отвору – зазори та натяги утворюються шляхом з'єднання основного отвору з різними валами.

H – основний отвір, EI = 0

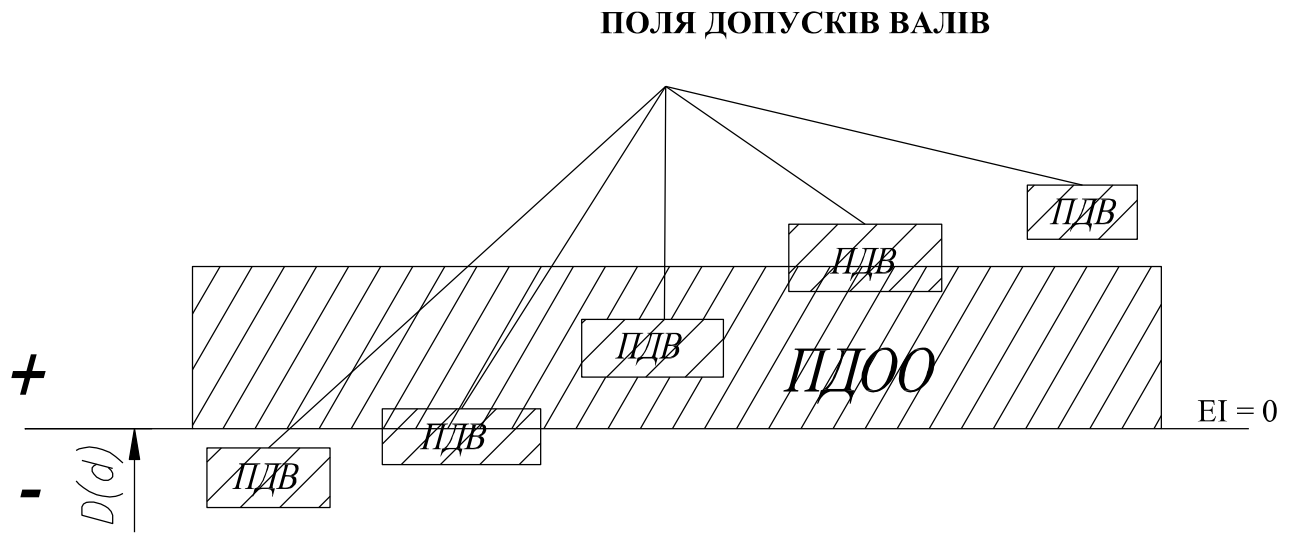

Рисунок 1.7. Система отвору

де **ПДВ** – поле допуску валу;

ПДОО – поле допуску основного отвору.

3.2. Посадки в системі вала.

Зазори та натяги утворюються шляхом з'єднання основного валу з різними отворами.

Основний вал h → es = 0

ПДО – поле допуску отвору;

ПДОВ – поле допуску основного валу.

ПОЛЯ ДОПУСКІВ ОТВОРІВ

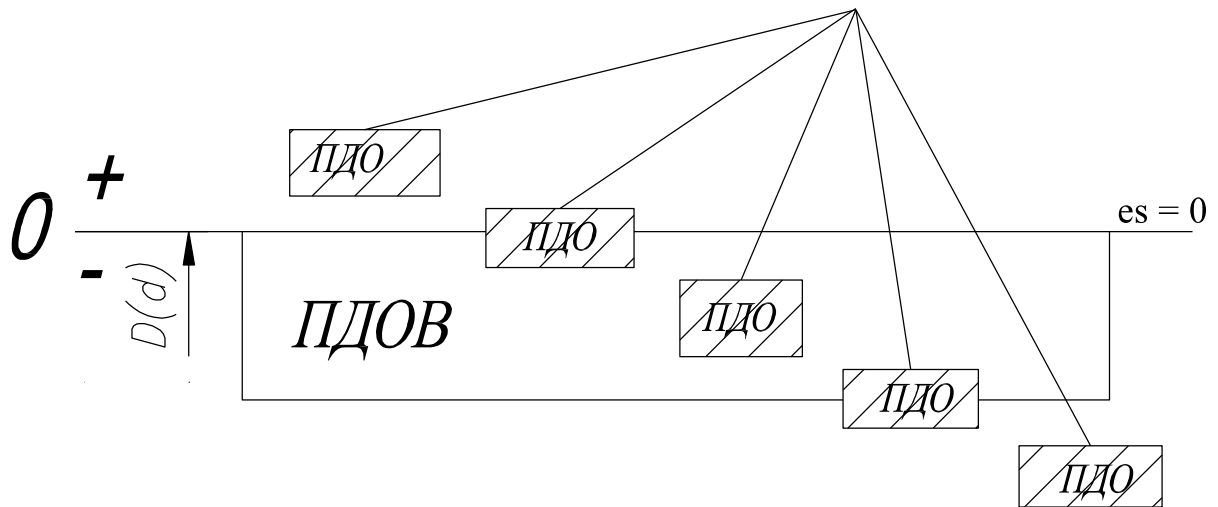

Рисунок 1.8. Система валу

ПДО – поле допуску отвору;

ПДОВ – поле допуску основного валу.

Перевагу має система отвору, так як вона більш економічна.

4 Допуск посадки.

T_s – допуск посадки з зазором

$$T_s = S_{\max} - S_{\min} = TD + Td$$

T_N – допуск посадки з натягом

$$T_N = N_{\max} - N_{\min} = TD + Td$$

T_{sN} – допуск перехідної посадки

$$T_{sN} = S_{\max} + N_{\max} = TD + Td$$

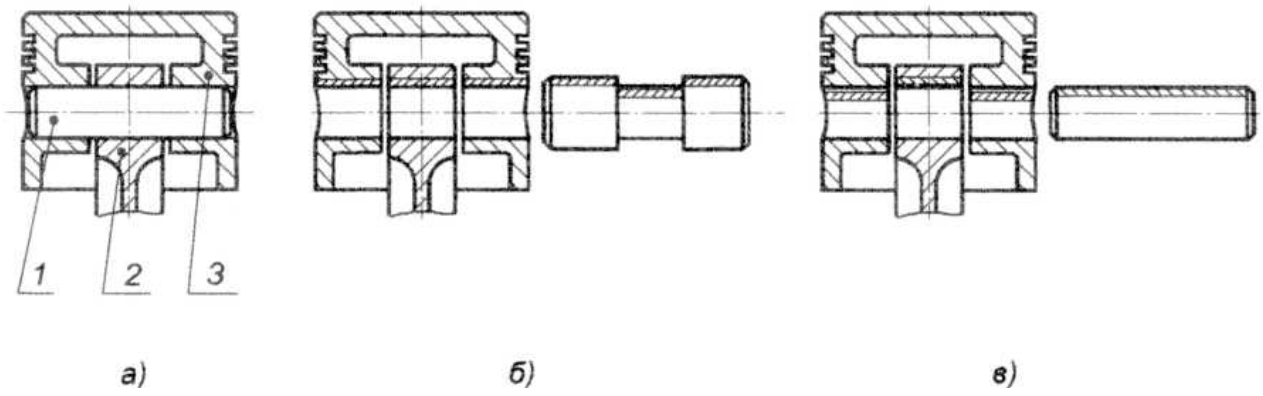

Рисунок 1.9. Варіанти при виборі системи посадок

- а) – з'єднання поршня з пальцем*
- б) – з'єднання в системі отвору;*
- в) – з'єднання в системі валу.*

ПИТАНЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗАСВОЄННЯ

1. Правила позначення допусків і граничних відхилів на кресленнику.
2. Що характеризує одиниця допуску і залежно від якого параметра деталі вона визначається?
3. Що називають квалітетом і як обчислюють допуски для різних квалітетів?
4. Чи можна, порівнюючи тільки значення допусків, які встановлені на два різні розміри, стверджувати, на який з цих розмірів призначений точніший допуск?
I
5. Що називають посадкою? Чому вони введені і якими параметрами характеризуються?
6. Назвіть три групи посадок, їх назви і для яких з'єднань їх застосовують.
7. Що називають зазором і які види зазорів бувають?
8. Наведіть формули для обчислення зазорів через граничні розміри і граничні відхилення.
9. Який зазор називають дійсним і як він може бути обчислений?
10. Що називають натягом і які види натягів бувають?
11. За рахунок чого утворюється натяг і здійснюється збирання отворів і валів з натягом?
12. Як пов'язані зазори і натяги?
13. Наведіть формули для обчислення натягу через граничні розміри і граничні відхилення,
14. Як обчислюють граничні зазори і граничні натяги в перехідних посадках?
15. Що називають допуском посадки? Наведіть формули для обчислення допуску посадки через граничні; а) зазори; б) натяги,
16. Як обчислюють допуск перехідних посадок?
17. Дайте визначення посадок у системі отвору і системі вала. Яка система є переважною?

18. Яку деталь називають основною в системі? Які поля допусків прийняті основними в системах отвору і валу і якими ознаками вони характеризуються?

ЛІТЕРАТУРА

1. Допуски и посадки [Справочник. В 2-х ч .] : 6-е изд., перераб. и доп. /В.Д. Мягков, М.А. Палей, А.Б. Романов, В.А. Брагинский. – Л. : Машиностроение, Ленингр. отд-ние, 1982. – Ч. 1. 543 с.

2. Взаємозамінність, стандартизація та технічні вимірювання [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Г. О. Іванов, В. С. Шебанін, Д. В. Бабенко та ін; за ред. Г. О. Іванова і В. С. Шебаніна, - [2-е вид., перероб. і допов.]. - К.: Аграрна освіта, 2009. - 577 с.

Проців Володимир Васильович
Пацера Сергій Тихонович
Дербаба Віталій Анатолійович

**ВЗАЄМОЗАМІННІСТЬ, СТАНДАРТИЗАЦІЯ,
ТЕХНІЧНІ ВИМІРЮВАННЯ**

КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ

Лекція 1.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ПО ДОПУСКАМ ТА ПОСАДКАМ

Навчальний посібник

Редактор

Підписано до видання.
Електронний ресурс. Авт. арк..

Підготовлено до видання
у Державному вищому навчальному закладі
«Національний гірничий університет».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру .....
49600, м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 19.